

Kouwe Drukte

jaargang 10 - nummer 26 - april 2006

uitgave van

verzameling
De Doolster

HIJ NAM GEEN RISICO!

Inhoud

Omslagillustraties	3
Druk baasje.....	3
Najaarsbijeenkomst oktober 2005.....	5
Sponsen met winterlandschappen en schaatsers (2).....	5
IJzige momenten in de Nederlandse geschiedenis (2)	7
Een schot in de roos.....	11
Geen dag zonder Kouwe Drukte	12
Een scheve schaats	12
Te gast bij Stichting IJsschuiten Gouwzee	13
IJzeilen in Monnickendam	16
Koud aan de Dijk.....	18
Musea in Vitrine.....	19
Het museumbezoek	19
Vitrine	20
IJzeilen op de Gouwzee	22
Digitale vervalsingen	25
Schaatsbibliotheek.....	26
Elfstedenverslag Martha ten Arve-Bergsma.....	30
Oproepen.....	33
Boek en zopie.....	34
Houtjes	37
Ames schaatsen	38
Groninger Schaatsmuseum digitaal.....	38
Keer de schaats eens om.....	39
Hakbeschermers.....	41

Medewerkers

Hedman Bijlsma, K.B.A. Bodlaender, Ed Braakman, Kees den Braber, Anrie Broere, René Diekstra, Els Harinck, Toon Kolenberg, Minne Iedes Nieuwhof, Bart van de Peppel, Tom Streng, Sjerp Vormeer, H. Wagenaar, Edith Wassenaar, Wim van Zanen

ISSN 1572-4476

Omslagillustraties

Tekenaar/schilder H. Mander vervaardigde de vertederende achterkant van het weekblad Panorama nummer 9 van 27 januari 1941. Mander heeft na 65 jaar promotie gemaakt: in 2006 siert hij de voorkant van Kouwe Drukke 26!

Op de achterkant staat het beeld De Schaatsenrijder van Piet Esser (1914–2004) dat sinds 1961 op het Camminghaplantsoen

in Utrecht/Hoograven is te zien.

Dat de kunstenaar zich vrijheden heeft veroorloofd wat betreft de verhoudingen is duidelijk. Het linker been is langer geworden dan de normale proportie voorschrijft en de schaats voegt daar nog een extra lengte aan toe. Hierdoor wordt de suggestie van zeer hard rijden weergegeven.

Opmerkelijk is dat ook in Haarlem, Breda en Den Haag modellen van De Schaatsenrijder staan.

Druk baasje

Ik ben een druk baasje. Soms zelfs een beetje te druk volgens mijn vrouw. Als directeur van een middelgrote basisschool roept de plicht mij in de avonduren met regelmaat naar school. Overlegje hier, gesprekje daar, u kent dat wellicht wel van het onderwijs. Maar ik doe dat allemaal met veel plezier en ik verdien er nog aardig mee ook, dus mij hoort u niet klagen.

Naast mijn werk als directeur heb ik ook nog de nodige buitenschoolse klussen. Zoals mijn voorganger, het vroegere 'Hoofd der school' Pollemans, altijd zei: 'Een schoolhoofd hoort ook maatschappelijk actief te zijn.' Ik heb me zijn woorden aangetrokken en ben sinds een jaar voorzitter van de plaatselijke ijsclub SVO. SVO is een grote vereniging met veel schaatsers die wekelijks - mijn zoon zelfs drie keer per week - op de Utrechtse Vechtsebanen trainen. Als voorzitter heb ik samen met enkele andere enthousiastelingen het initiatief genomen om in Oudewater een bescheiden combibaan - een combinatie van een skeelerbaan

en landijsbaan - gerealiseerd te krijgen. We hebben daarover overleg gehad met de ook bij u, als schaatsinsiders, ongetwijfeld niet onbekende Christine Aaftink en Piet Venema. Ondanks dat onze plannen nog

niet gerealiseerd zijn worden we steeds enthousiaster. En de baan gaat er komen, we zijn er zeker van!

In het voorjaar ben ik sinds twee jaar vrijwillig weidevogelbeschermer. Na onze startersavond, gezellig met een borrel in een oude boerenschuur, loop ik driemaal per week door de wei en bescherm de Kieviten, scholeksters en grutto's in het land van boer Vergeer. Vorig jaar was de eerste lokale vondst op 20 maart voor mij en als echte niet-Fries heb ik het legsel destijds onaangestast gelaten.

Met grote regelmaat, ook al zou u anders denken, ben ik ook thuis te vinden. Ik schrijf dan schaatsartikelen voor het lokale advertentieblad - 'de IJsselbode wordt gespeld in Oudewater' - en tracht enige ordening te houden in mijn steeds maar groeiende verzameling schaatsen, boeken en postzegels.

Mijn laatste 'bijverdienste' is mijn taak als, zoals het in de colofon zo mooi wordt genoemd, coördinator/redacteur van Kouwe Drukke. In de praktijk betekent dit dat ik voor enige ordening en structuur zorg in de redactievergaderingen en dat ik zo nu en dan kopij aanlever voor het Poolsterblad. Boek en Zopie is daarbij een altijd terugkerend zekerheidje, maar ook wil ik wel eens uitweiden over lange, voor sommigen zelfs te lange, schaatstochten. Op al die schrijverijen, ooit vulde ik bijna een kwart van Kouwe Drukke, krijg ik zelden een reactie. En die ene reactie die ik ooit ontving ach, die zei eigenlijk meer iets over de zen-

der van de mail. Het is hem vergeven! Als redactie ontvangen wij weinig ongevraagde kopij. Veelal dienen wij actief achter het nieuwe 'oude-schaatsennieuws' aan te jagen. Onze meest trouwe correspondent (en dat is echt welgemeend) wordt daarbij nogal eens op Groene Boekjes-achtige wijze door de redactie benaderd. Maar wat wil je ook, met twee onderwijzers, een documentalist en de kritische landbouwdeskundige uit Wageningen in de redactionele gelederen? Ik hoop dat hij het ons kan vergeven.

Een andere spontane inzender van een artikel wantrouwde mijn navraag naar zijn bron zo, dat hij terstond zijn medewerking aan Kouwe Drukke opzegde. Hij dacht dat het ons te doen was om uitbreiding van onze verzameling. De achterdocht regeert

en al lezende zult u begrijpen dat het leven van een redactielid, maar ook dat van de spontane inzenders van kopij, niet altijd over rozen gaat ...

Als coördinator/redacteur, maar ook als belangstellend begunstiger, woon ik na afloop van de najaarsbijeenkomst altijd de jaarvergadering bij. Veel positieve geluiden, soms ook negatieve. Geen enkel probleem. Zowel de redactie van Kouwe Drukke als het Poolsterbestuur kan daar uitstekend mee omgaan. Waar ik wel een probleem mee heb is de drammerige vasthoudendheid van sommigen t.o.v. eigen standpunten en de achterdocht van

enkele lieden t.o.v. het functioneren van de Poolsterfunctionarissen. Vasthoudendheid is goed, maar sta ook open voor de mening van anderen, kijk tijdens een vergadering eens om je heen, en ... kwets nooit. Je beschadigt meer dan je lief is.

Kortom, als druk baasje leid ik een bezig, maar boeiend bestaan. Op het moment dat u dit leest loop ik wellicht in zo'n groen-gekleurde weide. Op zoek naar zwartge-spikkelde eieren. Niets om je druk over te maken. Dat is pas echt genieten!

Tom Streng

Huib Snoep opent de jaarlijkse bijeenkomst van De Poolster in Lelystad, oktober 2005

Reeds in mijn eerste artikel over winterse taferelen op tegels, in het tweede nummer van Kouwe Drukke dat begin 1998 verscheen (waar blijft de tijd?), valt het woord sponsen. Dat zijn blaadjes papier ter grootte van een tegel of een tegeltableau waarop de contouren van een voorstelling zijn geprikt Tegels worden eerst één keer gebakken, daarna met een wit tinglazuur bedekt en gaan vervolgens naar de tegelschilder. Deze legt hierop de spons, die met houtskoolpoeder wordt doorgestoven. De contouren van de voorstelling staan dan op de tegel in de vorm van zwarte stipjes. De tegelschilder trekt daarna de lijnen met blauw, of een enkele maal paars, na. De tekening staat dan schetsmatig op de tegel, waarna deze verder ingeschilderd kan worden. Daarna gaat de tegel voor de tweede keer de oven in. Eenzelfde spons kan heel vaak gebruikt worden, soms wel tot tweeduizend maal toe. Een spons raakt dus niet gauw versleten. Het verbaast dus niet dat nog heel wat sponsen bewaard zijn gebleven. In verschillende musea in Friesland zijn deze te vinden.

De vraag die natuurlijk voor ons als schaatsliefhebbers rijst is of er ook sponsen met afbeeldingen van schaatsers bij zitten. Deze komen inderdaad voor. Ik laat hier een spons zien met een schaatser die van ons afrijdt.

Deze spons is bijzonder omdat er ook nog

een naam opstaat, namelijk Pytter Grauda. Deze was eind 17de eeuw de eigenaar van een tegelfabriek in Harlingen. We kunnen in dit geval dus nauwkeurig zeggen van wanneer de spons dateert. De afbeelding van deze spons kwam ik tegen in een publicatie in *Tegel*, het orgaan van de Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum (*Tegel* 30, p.19). Ongetwijfeld zijn er bij het doorzoeken van de sponsencollecties in het Friese land meer sponsen met dit soort winterse taferelen te vinden.

Een interessante spons kwam ik verder tegen bij een collega tegelverzamelaar. Het betreft in dit geval een spons voor een tegeltableau met een winterlandschap. De voorstelling is overgenomen van een schilderij van de 17de eeuwse schilder I. van Ostade.

De spons is afkomstig uit de archieven van de in 1994 opgeheven tegelfabriek Westraven bij Utrecht, die vanaf het midden van de 19de eeuw tegels maakte. Het bijzondere van de spons is dat het een zogenaamde moederspons is. Als een gewone spons versleten was, dan werd met behulp van de moederspons een nieuwe spons gemaakt. Dit gebeurde door onder de moederspons een blanco vel papier te leggen, waarna de contouren van de afbeelding op de moederspons doorgeprikt werden. Dergelijke sponsen werden daarna weer zorgvuldig opgeborgen. Ze vormden als het ware de artistieke ruggengraat van het bedrijf. Dergelijke moedersponsen zijn (in tegenstelling met gewone sponsen) nooit beroet door houtskool zoals dit over de

gewone sponsen gestrooid wordt. Bovengenoemde firma liet regelmatig mooie reclamefolders maken met afbeeldingen van onder anderen tegeltableaus. Men kon dan aan de hand van deze folders een keuze maken uit de tableaus waarvoor men belangstelling had. Alleen op bestel-

ling werd dan een tableau gemaakt. Het is dus heel goed mogelijk dat dit tableau nooit verder dan het ontwerpstadium gekomen is. Mij is althans geen tegeltableau bekend met deze voorstelling. Helaas lukte het niet een goed reproduceerbare afbeelding van de spons te maken, waarop de fijne stippeltjes duidelijk zichtbaar waren. Gelukkig was deze spons zelf ook al helemaal ingekleurd en daarom laten we een afdruk van de voorstelling zien. U zult mij moeten geloven dat dit inderdaad de spons is waarop deze voorstelling helemaal uitgeprikt voorkomt. Ik wil dit artikel besluiten met twee zoekopdrachten. Komt U zo'n tableau tegen meldt het! De tweede opdracht betreft een blauw bord van dit bedrijf met exact dezelfde voorstelling. Dit is zeer waarschijnlijk wel eens gemaakt. In een folder van Westraven staat namelijk zo'n bord afgebeeld. Komt U dit wel tegen dan houd ik mij aanbevolen!

Minne ledes Nieuwhof

Ijzige momenten in de Nederlandse geschiedenis

1600-1601: ijs in de rivieren resulteerde in toneel van de strijd

In de winters van 1599-1600 en 1600-1601 vroren de rivieren grotendeels dicht. De 80-jarige oorlog was nog volop aan de gang. Van Staatse (Nederlandse) zijde vreesde men invallen van het Spaanse leger vanuit het zuiden en het oosten over het ijs richting Holland. Op bevel van prins Maurits ging men het ijs bijten van 14 tot 18 februari 1600 en van 14 tot 18 december 1601, maar daarna trad in beide winters dooi op

en toen was het gevaar geweken.

In het najaar van 1601 trachtte prins Maurits Den Bosch te veroveren. De vroege vorst in november bracht zijn leger echter in moeilijkheden. De waterige omgeving van Den Bosch bevroor en de stad kon over het ijs bevoorrad worden, de aanvoer voor de Staatse troepen over de rivieren werd daarentegen door de ijsgang belemmerd. Maurits vreesde dat zijn leger in de rug over het ijs aangevallen zou worden en besloot daarom tot de terugtocht uit

Brabant. Het ijs in de rivieren was echter nog niet dik, daarom werden bij de oversteek handsleden gebruikt. De riskante terugtocht over het ijs van duizenden mannen met hun paarden, geschut enzovoort duurde zes dagen. Op 30 november was Maurits' leger veilig terug in Gorkum. De dag erna liet Maurits de rivier openbitten om een Spaanse oversteek over het ijs te beletten. De dooi later in december 1601 deed alle gevaar wijken.

December 1672: Franse invasie over het ijs richting Den Haag

In april 1672 begonnen Frankrijk en Engeland de oorlog tegen ons land, later ook gesteund door de bisschoppen van Münster en Keulen. De Nederlandse landmacht werd onder de voet gelopen door het 120.000 man sterke Franse leger, dat via Duitsland ons land binnendrong en onder meer Utrecht veroverde. Grote paniek in ons land, de heersende regentenpartij verloor de macht en door de roep om Oranje kreeg de 21-jarige prins Willem III de militaire en politieke leiding in de Nederlandse Republiek.

In allerijl werd de Hollandse waterlinie tussen Muiden de Biesbosch onder water gezet. De Franse opmars werd hierdoor gestuit (juli 1672). Met de invallende vorst in december raakte de waterlinie bevroren. De Hollandse waterstaatsmensen hielden echter het water in beweging door sluisen te openen en weer te sluiten en daarmee het ijs dun. Toch waagde de Franse maarschalk Luxemburg met 8000 man op

27 december de tocht over het ijs vanaf Woerden richting Den Haag, het ijs was echter te zwak en de dooi viel in. Op de terugtocht moesten de Fransen urenlang door het ijsskoude water waden. Het grote gevaar voor West-Nederland was voorbij.

1676-1677: ijssdam in rivier veroorzaakte overstroming

Een koude winter. Tijdens de Kerstdagen reed men met wagens over de Maas. Midden januari begon het te dooien. Als gevolg van een ijssdam bij Jaarsveld in de Lek brak de rivierdijk door en werden de Lopikerwaard en de Krimpenerwaard overstroomd, daarna ook de Neder-Betuwe en de Tielerwaard en later nog een deel van de Alblasserwaard.

1794-1795: Frans leger over bevroren rivieren naar Holland

Het revolutionaire Frankrijk veroverde in 1794 het tegenwoordige België en in het najaar van datzelfde jaar zuidelijk Nederland. Daarna waren onze grote rivieren een barrière voor de Franse troepen. Toen kwam de strenge winter hen te hulp. Nederlandse oorlogsschepen vrozen vast op de rivieren en daarna konden de Fransen onder leiding van Pichegru eerst de Maas en begin januari 1795 de Waal over het ijs oversteken. De Republiek - het bewind van regenten en Oranje stadhouders - zakte in elkaar en de Franse tijd begon. Stadhouder prins Willem V moest met zijn familie op 18 januari vluchten naar Engeland vanaf het Scheveningse strand. Een groep

Oranjegetrouwe Scheveningse vissers heeft voor hem een doorgang gehakt in het ijs. Dramatisch einde van een meer dan twee eeuwen lange en roemvolle geschiedenis.

1849: veertien dagen op drijvend ijs

Dit is het aangrijpende verhaal van drie Durgerdammer vissers: Klaas Bordings en zijn zonen Klaas en Jaap, 19 en 17 jaar oud. Durgerdam was een vissersdorp ten noord-oosten van Amsterdam. Op zaterdag 13 januari 1849 was de Zuiderzee bedekt met een dikke ijslaag; de wind was echter zuid-west en het dooide licht. Omstreeks het middaguur gingen de Bordings het ijs op om met botkloppen bot te vagen. Daartoe werden bijten gehakt en netten onder het

ijs gespannen. Met het kloppen van een stuk hout op het ijs werden de botvissen opgejaagd.

Toen het donker werd gingen andere Durgerdammer vissers naar huis. De Bordings hadden een goede vangst en besloten daarom nog enkele uren te blijven vissen. Plotseling bemerkten ze dat het ijs bewoog: ze dreven! Grote schrik, maar nergens zagen ze water, ze dreven kennelijk op een groot ijsveld. Ze wachtten tot het licht werd en gingen toen lopen met hun grote slee in noordelijke richting. De kust bij Uitdam konden ze echter niet bereiken, want voor hen was open water.

Toen draaide de wind naar het noordwesten en dreven ze richting Muiderberg, daar bleek de kust onbereikbaar door ijsschot-

sen. Daarna liepen zij tegen de wind in naar Marken, hun ijsveld dreef echter ten oosten van dit eiland langs.

En zo ging het steeds weer, door de wisselende windrichting dreven zij dan eens naar het zuiden en dan weer naar het noorden. Door regen, kou en harde wind raakten ze verkleumd tot op het bot en werden wanhopig. Zij moesten zich voeden met de door hen gevangen rauwe bot, die afschuwelijk smaakte. En toen begon het ijs te kruien. Hun grote schots werd gespleten en bedolven onder ijsschotsen, ze moesten zich redden door op een andere schots te springen. Ze konden gelukkig hun slee meenemen. Dit herhaalde zich nog een keer.

Na acht donkere, vaak mistige dagen dreven de Bordings met hun schots bij Enkhuizen. Het was een mooie dag. Ze probeerden de aandacht te trekken met roepen en zwaaien van hun noodvlag, maar niemand zag hen. Ze vreesden naar de Noordzee te drijven, want er was nog geen Afsluitdijk om hen tegen te houden! Tot hun geluk draaide de wind weer naar

het noordwesten en hun schots dreef richting Urk en Schokland. Ook op Schokland zag niemand hen en een in de verte passerend schip werd een nieuwe teleurstelling voor de Bordings. Toen hun ijsschots klein geworden was en zij volledig uitgeput waren, werden zij op 27 januari waargenomen door een paar Vollenhovense vissers. Vanuit Vollenhove werd een reddingstocht uitgevoerd, het was nog moeilijk om door het veld van ijsschotsen de Bordings te bereiken. Onder grote belangstelling werden zij in Vollenhove aan wal gebracht.

Vrouw Bording in Durgerdam kreeg bericht van de wonderbare redding van haar man en zonen en zag hen de volgende dag in Vollenhove weer terug. Helaas was het geen blij weerzien, zoon Klaas overleed op 4 februari en vader Bording, na aanvankelijk herstel, op 25 februari 1849. Alleen de sterke zoon Jaap herstelde geheel en keerde terug naar Durgerdam.

De lotgevallen van de Bordings werden algemeen bekend in Nederland. Meelevende Nederlanders brachten veel geld bijeen zodat vrouw Bording met haar gezin zonder zorgen verder kon leven en zoon Jaap een botter kon kopen.

In 1999 werd in Vollenhove bij de haven een monument opgericht ter nagedachteenis aan de Bordings.

1940: militaire oefeningen op de bevroren Hollandse waterlinie

Begin september 1939 begon de Tweede Wereldoorlog. Het Nederlandse leger werd gemobiliseerd. Landerijen werden ter ver-

dediging onder water gezet. Door de strenge winter van 1939-1940 bevroor dit water van de Hollandse waterlinie. Nederlandse soldaten op schaatsen oefenenden met het geweer op het ijs in januari 1940.

De geplande Duitse inval werd echter uitgesteld en vond pas in mei daarna plaats. De Hollandse waterlinie heeft in die meidagen geen dienst gedaan.

Slotopmerkingen

Er zijn nog meer "ijzige" momenten in de Nederlandse geschiedenis. Het openbijten van het ijs om het oversteken daarvan door vijandelijke troepen te verhinderen kwam herhaaldelijk voor. De dooi was dan de vriend van de Nederlanders. Daarentegen ging in voorgaande eeuwen de dooi na een vorstperiode vaak gepaard met het kruien van het ijs en het ontstaan van ijssdammen in de rivieren, wat vele malen tot verwoestingen en grote overstromingen leidde.

Samenvattend: vorst, ijs en dooi speelden een belangrijke rol in de geschiedenis van

ons laag gelegen land.

K.B.A. Bodlaender

Bronnen

- *S. Abramsz. Veertien dagen op een ijsschots. 1898*
- *J. Buisman. Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen. 1984*
- *J. Buisman. Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 3, 1984. Deel 4, 2000*
- *R. de Graaf. Oorlog, mijn arme schapen. 2004*
- *J. ter Haar. Geschiedenis van de Lage Landen. 1978-1979*
- *J.J. Israel. The Dutch Republic. 1995*
- *K. Jansma, M. Schroor. Onze vaderlandse geschiedenis. 1991*
- *N. Matsier, S. Schepel, C. de Keyzer. De Nieuwe Hollandse Waterlinie. 2001*
- *H. van Nierop. Het verrad van het Noorderkwartier. 1999*
- *J. de Rek. Van Vrijheidsstrijd tot Vrede. 1983*
- *Gerrit de Veer. Om de Noord: de tochten van Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck en de overwintering op Nova Zembla. 1998*
- *J.W. Wijn. Het beleg van Haarlem. 2e dr. 1982*

Geen dag zonder Kouwe Drukke!

Zoals u misschien weet is in het ABP magazine van januari een artikel gepubliceerd over schaatsen in het algemeen en De Poolster in het bijzonder.

Aan het eind van dit artikel is melding gemaakt dat men het jubileumnummer Kouwe Drukke 25 kon bestellen. Nou, dat hebben wij geweten. In het begin had je er geen erg in, maar na een tijdje viel het op dat er echt geen dag zonder bestelling, telefoontje, e-mail of post voor dit jubileumnummer verliep, zelfs niet in het weekend.

's Avonds na het werk stond de telefoon roodgloeiend. Familieleden in Soest werden zelfs gebeld, want men wist de naam Wassenaar in Soest nog wel te onthouden, maar niet meer welk telefoonnummer daarbij hoorde.

Dat het zo storm liep heeft te maken met de oplage van het ABP magazine van maar liefst 1.650.000 stuks. De aandacht voor het schaatsen door de Olympische Spelen zal ook hebben meegespeeld. En Nederlanders hebben nu eenmaal wat met schaatsen.

Er waren in eerste instantie 50 exemplaren extra gedrukt. Na een maand bleek dat er een tweede druk nodig was van 300 exemplaren! Deze zijn inmiddels ook weer uitverkocht.

Het artikel in het ABP magazine heeft niet alleen bestellingen van Kouwe Drukke 25 opgeleverd. Het aardigste van deze actie vond ik de vele leuke telefoontjes van mensen (vaak ouderen) die allerlei spullen aanboden aan onze stichting. Er zal dan ook nog een en ander door de veilingcommissie moeten worden bekeken.

Het meest vreemde verzoek dat ik kreeg was een telefoontje van een mevrouw die vroeg wanneer ik haar pensioen ging overmaken.

Al met al was deze actie een geweldige reclame voor onze stichting en heeft zelfs enkele nieuwe begunstigers opgeleverd. Tot slot adviseer ik u zuinig te zijn op uw jubileumnummer. Door deze actie is dit nummer een collectors item geworden.

Edith Wassenaar

Een scheve schaats

Een herinnering bij het verhaal in het ABP Magazine van januari 2006 over de passie van de heer Anrie Broere, die schaatsen verzamelt.

Het was met Sinterklaas 1941 dat de Goede Sint het laatste paar schaatsen in de sportzaak voor mij kon kopen.

De winters waren in die jaren nog echte winters en er kon praktisch elk jaar wel

geschaatst worden op de parkvijver in de buurt. Desondanks kreeg ik de kunst nooit goed onder de (linker)knie. Hoe dat kwam, daar kwam ik later achter: het ijzer in de linker schaats zat scheef in het hout. Daardoor heb ik al sinds mijn vroege jeugd "een scheve schaats" gereden en dat ieder jaar opnieuw. Een wonder dat ik toch nog goed terecht ben gekomen !

H. Wagenaar

Te gast bij Stichting IJsschuiten Gouwzee

Het sneeuwt en de koude noordenwind maakt het onaangenaam. In de Grote Kerk te Monnickendam is het nog kouder dan buiten. De Grote Kerk, in 1650 gebouwd, heeft een prachtig houten plafond en prachtig eikenhouten binnenwerk, dat ook nog eens kunstig versierd is. Vroeger, toen er nog handwerkslieden waren, ware kunstenaars... kom daar vandaag nog eens om.

De aanwezigen zitten met de armen strak over elkaar, diep weggedoken in hun jassen. IJsmutsen bewijzen goede diensten. De opgetrokken schouders verwarmen de onderkant van het hoofd en het kopje koffie is een positieve bijdrage aan onze warmtehuishouding.

De kou in de kerk staat in schril contrast tot de warme woorden waarmee Ton Meyer, PR man, over het werk van de stichting IJsschuiten Gouwzee vertelt. De stichting restaureert ijsschuiten, maakt ze ijszeilgereed en koopt schuiten aan om ze te behouden. Het begon met een collectie die in 1995 voor 42.500 gulden werd aangekocht. Van die collectie waren vier schuiten in deugdelijke staat, twee gans verrot en de overige in alle stadia daar tussen. Twee ijsschuiten staan in de kerk en zijn symbolisch voor de verzameling en voor het werk van de stichting. De Prins

Hendrik, een origineel uit 1849, is door de stichting prachtig onderhouden. De zeilen zijn van Egyptisch linnen, handgenaaid en laten inmiddels teveel wind door. Tijdens exposities geven ze een goed beeld van toen. Het andere schuitje kwam verrot de verzameling binnen en is nu helemaal gereconstrueerd en zeilklaar. Er blijken bouwtekeningen te bestaan die zo gedetailleerd zijn dat je met gemak zelf een schuit kunt bouwen.

Het ijszeilen is van origine Nederlands, verder komt (kwam) het voor in de Baltische staten en in Amerika. In Nederland dienden de schuiten als vervoermiddel in strenge winters. Bakkers bezorgden er hun brood mee en dokters bezochten hun patiënten.

In Roelofarendsveen is een stichting met twee schuiten ijszeilgereed, een Friese ijsschuit staat in een museum.

De stichting ontvangt regelmatig schenkingen in de vorm van ijsschuiten die vergeten op zolders lagen. De stichting wordt dan eigenaar en wijst de schuit toe aan een schipper. Deze schipper is verantwoordelijk voor het onderhoud en vaart de schuit bij wedstrijden.

Onder de platte onderkant van de schuit ligt haaks op de lengterichting de loperbalk waarop de lopers zijn bevestigd. De lopers

zijn houten blokken met de schaatsen. Schaatsen van 80 tot 100 centimeter lang en geslepen in een punt. Voor de duidelijkheid: noren en Friese doorlopers slijp je recht, hockey- en kunstschaatsen hol en lopers scherp.

Er zijn nogal wat verschillen tussen ijsschuiten en een gewone zeilboot.

Bij zeilboten spreekt men van een snelheid in knopen, bij ijsschuiten van kilometer per uur, in dit geval van wel 80 km/uur.

Bij ijsschuiten is er links en rechts en niet bakboord en stuurboord. IJzeilen is van oudsher voor de 'gewone' man. Een zeilschipper kan niet per definitie een ijsschuit zeilen.

Een ijsschuit heeft geen kiel en beweegt zich plat over het ijs, dat vraagt een andere techniek dan met zeilen in water. Met ruime wind bijvoorbeeld, houd je de ijszeilen strak vanwege de grote snelheid. Voor de wind zeilen is niet mogelijk, want dan loop je kans dat de roerschaats vrijkomt van het ijs en dan kan je niet meer sturen. De ijsschuit mag dus geen slagzij maken. In oude filmopnamen uit 1917 is wel een scheve mast te zien zonder dat de schuit slagzij maakt. Dit kan omdat sommige ijsschuiten de mogelijkheid hebben de mast schuin te laten vallen.

IJzeilen lijkt me handig, als schaatser heb ik toch wel angst om door het ijs te zakken. In zo'n schuit houd je droge voeten en dobber je verder in je bootje. Nu blijkt dat er drainagegaten in de bodem zitten en het zeil is zo groot, daar waai je mee om in het

water. Dan toch maar liever op noren...

Er is een ijsdikte van twaalf centimeter nodig voor een ijszeilwedstrijd en toch worden die regelmatig gehouden.

In de Elfsteden winter van 1997 voeren ze met negen schuiten naar Hoorn, door de Franse TV vanuit de lucht gefilmd. Een aflevering *Van geweest tot geweest* heeft destijds aandacht besteed aan deze wedstrijd en de Franse beelden gebruikt, prachtige beelden. Glanzend ijs, weerkaatsende zon, ijsschuiten met vol zeil. Het silhouet van een zeilboot, maar met veel groter zeiloppervlak, niet in maar op het water. Vertrouwd en toch vreemd.

In de loods, waar de stichting om niets de zolder mag gebruiken, staan de ijsschuiten opgesteld. In 2001 was er brand in een naburige loods. Even was er paniek, schuiten van tussen de 300 en 600 kilo verplaatst je niet zomaar.

Op de zolder staan de schuiten in rotten van drie, vier hoog opgestapeld. Het is kruip door, sluip door. Alle schuiten even mooi en vooral boeiend. De leden van de stichting glimmen allemaal, zeker als ze vertellen over hun schuit, hun stichting en over het vele handwerk. Aan de muren hangen houten blokken met buitenbeslag, door de leden van de stichting zelf gemaakt.

Volgens de regels heeft elke schuit een kompas aanboord, ijsprikkers en klompen met scherp.

Mij sprak het meest de vis-ijsschuit aan,

met de visklopper. Het is een soort zeepkist, het zeil zit uit het midden, aan één kant van de kist vastgemaakt en kan dienen als windscherm. In de luwte van het zeil hakte men een wak en klopte met de visklopper op het ijs. Achter elkaar konden ze dan de vissen uit het wak naar boven halen. Met deze zeepkist-ijsschuit zou ik nog wel eens meewillen. Volgens mij gaat die niet zo hard en wanneer we een wak hebben, ga ik in de luwte vis staan kloppen.

De stichting heeft momenteel zeventien schuiten ijszeilgereed en hoopt op een mooie winter om ze allemaal te laten zeilen. En wie wil daar geen getuige van zijn?

Na een voortreffelijke lunch in De Waegh was er de lezing van Ron Couwenhoven over *Schaatsen in Waterland*. Hij begon met hilarische stukjes uit de kranten van de winter 1844/1845, een winter met 112 ijsdagen. Op zo'n winter zitten we zelfs nu niet te wachten.

Woorden om toe te voegen aan mijn ijswoordenboek:

ijsschuiten	schip met schaatsen, dat over het ijs zeilt
ijszeilgereed =	vergelijk met: zeewaardig
ijsschuitschipper	schipper die niet persé verstand hoeft te hebben van zeilen
vis-ijsschuit	zeepkist op schaatsen
visklopper	blokhout waarmee op het ijs geklopt wordt om vis naar het wak te lokken
klompen met scherp	klompen met ijzertjes aan de onderkant. Handig om de schuit mee los te duwen
DN-klasse	Detroit News-klasse. Deze krant schreef een wedstrijd uit voor een ontwerp van snelle ijsschuiten, dit werd de DN-klasse
loperbalk	balk onder ijsschuit waar de lopers op zitten
loper	blok hout met schaatsen tot wel 100 centimeter lang
buitenbeslag	uitwendige versterking van het blok (katrol voor de leek); zorgt tevens voor de benodigde steun voor de as van het wiel.
loperkrick	soort hockeystick waarmee de loper gelicht kan worden om de rem onder de schaats te plaatsen c.q. weg te halen
ijsschuitrem	houten plankje voor onder de schaats, om te voorkomen dat schuit er vandoor gaat in de wind.

Els Harinck

Ijszeilen in Monnickendam

In februari kwam er een uitnodiging van De Poolster voor de voorjaarsbijeenkomst, deze keer alleen te realiseren in een winterperiode. Dat hebben de talrijke aanwezigen geweten!

Voor mij was dit de eerste keer dat ik een Poolsterbijeenkomst zou bezoeken.

Of ik ben verhinderd of zo'n bijeenkomst is in Lelystad en als schaatsen-verzamelaar heb ik met Lelystad helemaal niets.

Maar nu viel er iets te beleven in Noord-Holland en dan nog wel in Monnickendam. Met Noord-Holland heb ik wel iets, of eigenlijk heel veel: het staat voor mij uit vlak land door harde werkers gemaakt en een streek met een grote historie op watergebied. En schaatstochten zowel binnen- als buitendijks met vooral veel tegenwind.

Ik besloot dus om 11 maart af te reizen naar Monnickendam en nam vrouw en zoon mee,

Indachtig de uitnodiging: 'dit programma is alleen deze keer te realiseren in een winterperiode', zat alles, maar dan ook alles deze dag mee.

- * Om 6.15 uur op de fiets naar station Hengelo met de wind in de rug die inmiddels noord-oost was.
- * Per bus naar Almelo. We reden door een winters landschap, de met bomen omzoomde boerderijen lagen er vredig bij met hun besneeuwde daken.
- * Tussen Almelo en Deventer reed de trein grote stukken langzaam. De reden: storingen door sneeuwval in seinen en

wissels. Het gaf een heerlijk gevoel. Echt winter.

- * In de trein las ik in "Rails" een interview met de schrijver Raymond van de Klundert, bijnaam: Kluun sinds Evert van Benthem in 1985 de Elfstedentocht won.
- * De Noordooster joeg over het Naardermeer en het zag er uit of het ieder moment grondijs zou gaan lopen.
- * In de Grote Kerk te Monnickendam had de organisatie er alles aan gedaan om een winterse temperatuur te creëren, zelfs de ijskoude natuurstenen vloer riep herinneringen op aan een ijsvlakte. Tijdens de wandeling door Monnickendam joeg de inmiddels aangewakkerde Noordooster het laatste restje lichaamswarmte landinwaarts.
- * Op de locatie waar de ijsschuiten worden gekoesterd warmden we weer op door de enthousiaste verhalen van de werkers en de trekzakmuziek.

We hoorden onder meer het volgende: waterzeilen en ijszeilen hebben 'niets' met elkaar te maken.

Er wordt niet vóór de wind gezeild, maar half of aan de wind. Er zijn zowel één persoons- als wel meerpersoonsijschuitjes. In verhouding met zeilboten zijn ijschuiten overtuigd. Het zeil staat 'vast' en de mast juist weer niet. Tijdens een stop wipt men de glijders op en legt men er een houtje onder tegen wegwaaien.

Ook de anekdotes bleven niet uit, evenals de verhalen over meedoen aan ijsactiviteiten elders dan op de Gouwzee. Een trip naar Canada staat op de wensenlijst.

Maar na een ontkennend antwoord op mijn vraag of ijschuitenzeilers ook aan rietzeilen doen, bekoelde mijn voornemen aanzienlijk om ook aan het ijschuitenzeilen te gaan deelnemen

Tijdens de veredelde koek en zopie warmden we weer op en dat was maar goed ook, want daarna kwam, heel toepasselijk, Ron Kouwenhoven (weg met die C!) ons vergasten op kommer en kwel tijdens 'Fahrenheit' winters in een ver verleden.

Inmiddels hadden we ons tweede kerkbezoek achter de rug, en dat voor op een zaterdag.

Tijdens onze terugreis voelden we ons rozig, net als na een schaatstocht.

Zaten we héén aan de 'noordkant' van de trein en reden we langs lager wal, nu aan de 'zuidzijde' en langs hoger wal. Het Naardermeer zag er op die manier vredig uit en een winterszonnetje scheen ons in slaap.

Thuis gekomen maakten we ons houtkacheltje aan en namen er nog een.

Bestuur De Poolster en Stichting IJsschuiten Gouwzee: bedankt.

Toon Kolenberg

PS. Na mijn besluit toch maar niet te gaan ijschuitzeilen nam ik nog een besluit.

Tijdens de eerder genoemde koek en zopie sprak ik voor het eerst in mijn leven met verschillende verzamelaars. Het is kommer en kwel voor verzamelaars hoorde ik omdat hoge prijzen en professionele speurders de markt verzieken. Ruilen met gesloten beurs is er niet meer bij, enzovoort, enzovoort.

Ik besloot ter plekke te stoppen met het verzamelen van boeken en te switchen naar het verzamelen van verzamelaars. Heb je alles in één klap.

Museum Koud aan de Dijk

Op 19 augustus 2005 zijn we naar de opening geweest van het Schaats- en Mutsmuseum van Wil en Toon van Kempen. Na de opening door Bob de Jong werd een hapje en een drankje geschonken in een echte "koek en zopie" en kon de collectie worden bekeken. Er waren veel mooie schaatsen te bewonderen, zelfs gouden en zilveren schaatsen, vogelkopmodellen en nog vele andere.

Ook de uitgebreide en unieke schaatsmutsencollectie van Wil van Kempen met bijvoorbeeld de mutsen van Ard Schenk en Kees Verkerk was de moeite waard. Het was een mooie avond in een prachtig museum.

Wij wensen hen daar veel geluk mee.

Wilt u hen bezoeken?

Het adres is:

Wil en Toon van Kempen

kromme Mijdrecht 50,

De Hoef

tel. 0297 - 593229

Kees den Braber

Groninger Schaatsmuseum digitaal

Het Groninger Schaatsmuseum heeft een eigen website.

Kijk maar op: groningerschaatsmuseum.noorden.net"

Musea in de Vitrine

De komende nummers wordt de Vitrine gevuld met bijzondere objecten uit diverse schaatsmusea. Deze keer gingen

Bart van de Peppel en Minne Nieuwhof op bezoek in het Schaats- en Mutsmuseum in De Hoef.

Het museumbezoek

Het was even zoeken, maar met behulp van de bewegwijzering voor fietsers kwamen we - mijn persoontje in gezelschap van Minne Nieuwhof - op het dijkje van Uithoorn naar De Hoef. Het is een smalle kronkelige weg, die eerst langs de Amstel en daarna langs de Kromme Mijdrecht voert. Door het smalle dijkje kwam, bij het passeren van een tegenligger, het water wel heel dichtbij. Gelukkig liggen de even en de oneven huisnummers beide aan de linkerkant van de weg en bij het aftellen van de huisnummers kwamen we nog vóór De Hoef bij huisnummer 55 aan. Dat huisnummer hadden we niet nodig, want het Schaats- en Mutsmuseum van Toon en Wil van Kempen, gevestigd in zijn voormalig bedrijfspan (Toon had een rietdekkersbedrijf), werd aangegeven door een mooi uithangbord: KOUD AAN DE DIJK. Na een hartelijke ontvangst zaten we al gauw aan de koffie, waarbij de verhalen over en weer loskwamen. Toon vertelde hoe hij had leren schaatsen, waarbij hij veel last had van

de krullen van zijn pas verworven schaatsen. Toen Toontje dat aan zijn vader vertelde zaagde zijn vader de krullen er resoluut af. Of Toon nu nog zo blij is met deze oplossing laten we in het midden! De schaatsen heeft hij altijd bewaard, maar uiteraard zonder krullen.

Op een vraag van mij waarom een mutsenverzameling, vertelde Wil dat zij al jarenlang mutsen verzamelde van beroemde schaatshelden. Ik kon het natuurlijk niet laten om een muts op te zetten van een heel beroemde schaatsheld. Aan u om er achter te komen "van wie was deze muts."

Wij loven een paar miniatuur krulschaatsjes uit voor de goede oplossing. Bij meerdere goede antwoorden wordt er geloot. De oplossingen kunnen naar het redactieadres worden gestuurd.

Dat er mutsen van zoon Richard in het museum hangen is vanzelfsprekend, maar ook zijn eerste prijs van de Heineken zesdaagse marathon, verreden in 1987, is te zien.

Bart van de Peppel

Ijszeilen op de Gouwzee

De Stichting Ijsschuiten de Gouwzee vierde in 2000 haar tienjarig bestaan. Op feestelijke wijze is daar aandacht aan geschonken in de Grote of St. Nicolaaskerk te Monnickendam. Voor mij de gelegenheid om me maar eens aan te melden als vrijwilliger. Dan wordt je geïnformeerd over het tot stand komen van een collectie ijszeilers met als resultaat 14 houten schuiten van verschillende grootte en van hoge leeftijd. De oudste schuit is de Emma uit ongeveer 1800, waarna er nog een aantal jongere klasiekers volgt. Het zal wel duidelijk zijn dat allerhande werkzaamheden moeten worden verricht om zeilklaar te zijn wanneer de Gouwzee weer eens flink dichtgevroren is. We zijn met het onderhoud al zover gevorderd dat bijna alle schuiten nu wel het ijs op kunnen en hebben inmiddels hun prestaties al kunnen tonen.

Hout- en metaalbewerken, schilderen, touwspplitsen, zeilmaken en lassen zijn een scala van deskundigheden die hierbij aan de orde komen.

Ja, wanneer je als nieuwe medewerker toetreedt willen ze weten wat je kwaliteiten zijn. En hoewel het een 25 jaar geleden is dat ik aan metaalbewerking deed heb ik me daarvoor toch maar opgegeven. Dat kwam mooi uit werd me verteld. Aan zo'n schuit zit namelijk touwwerk met katrollen en die hebben niet het eeuwige leven.

Of ik de frames wilde maken voor enkel en dubbelloopse uitvoering met buitenbeslag. Daar moest ik mij maar eens in gaan ver-

diepen. Oorspronkelijk werd dat door middel van smidsvuur gesmeed, maar omdat er tegenwoordig vrijwel geen smidsvuur te vinden is, moest ik een andere mogelijkheid verzinnen. Er werd me een boekje overhandigd met daarin de meest voorkomende uitvoeringen en hoe die dan gedaan moesten worden.

Bekijk het maar eens op je gemak, werd me gezegd. We hebben op de schuiten twee touwdikten, 8 en 10 mm. Nou daar sta je dan met je jarenlange zeilervaring. Ik heb ze veel gezien, maar om ze te maken, daar heb ik nooit zo over nagedacht. Maar ik ben er wel uitgekomen na wat lees- en tekenwerk. Nu liggen de frames klaar voor de timmerman om er het houten binnenwerk in te maken.

Vorig jaar kwam er een nieuwe klus bij. Als er gezeild wordt dragen de schippers klompen. Om voldoende grip op het ijs te hebben bij het aanduwen van de schuit is onder de klompen een meta-

len beslag bevestigd. Of ik dat ook kon maken? Ook dat was vroeger puur smeedwerk, maar ik heb ook daarbij een methode gevonden om het zo te maken dat het net lijkt alsof. Inmiddels zijn er 5 paar klompen mee uitgerust.

Ik heb de indruk dat er vroeger veel meer echte winters waren dan nu. Maar dat komt waarschijnlijk omdat je als jongetje al gauw op de slootjes kon schaatsen en dan is er al snel ijspret. Heel anders is het met de Gouwee. Het moet flink vriezen om op die grote watervlakte een ijsvloer van minstens 15 cm dikte te krijgen. Maar met een oostenwind worden veel schotsen aangevoerd die aaneengevoren al gauw tot een bemoedigende ijsvloer aangroeien. Dat veroorzaakt dan eveneens een geduchte zenuwachtigheid bij de schippers. Want als het "effe kan", nou dan gaan ze ook. Dan kijken ze naar de lucht, naar het veelbelovende ijs en bespreken ze de windkracht. Ze lopen het ijs op en stampen dan met de klompen, schatten de ijsdikte en nemen een besluit. Dan worden de schuiten "van stal" gehaald en op een kar naar de binnenhaven gereden. Daar worden ze opgetuigd en allerhande dingen klaargelegd. De licht-

ste gaat als eerste op de zeilen om te zien "of het houdt". Wanneer het allemaal goed lijkt te gaan volgen de anderen.

Als je maar snelheid houdt kan er niet zoveel gebeuren, maar wanneer de wind even wegvalt is het toch maar afwachten of het goed gaat. Eerst voorzichtig langs de wal en dan wat verder uit de kant. Ze krijgen steeds meer durf en de actieradius wordt alsmat groter. Het is een avontuur dat je aangaat met de elementen. Vaak gaat het goed, maar soms gaat het fout. Dan ga je met de schuit door het ijs.

Dat komt best wel een paar keer voor en als het je overkomt is het verstandig om op tijd uit te stappen. Anders heb je een nat pak. De schippers hebben weliswaar overlevingspakken, maar beter is het droog te blijven, hoewel dat niet altijd mogelijk is.

Het kan dus wel eens misgaan zoals ik zelf ook meemaakte. Eén van de mannen heeft een ijsschuit, ook min of meer een klassieker – een ontwerp van circa 1930 - dat een beetje lijkt op een vergrote DN. Een DN'er is een soort kano waar je languit ruggelings in ligt en stuurt met een lange helmstok. Deze heeft twee plaatsgaten waarvan de achterste voor de stuurman is. Ik wilde het ook wel eens meemaken met die ijszeiler en had op een ochtend afgesproken mee te gaan zeilen. Goed dik gekleed en de valhelm op stapte ik welgemoed de IJspiegel in. Na even aanduwen sprong de schipper in zijn mangat achter het stuurwiel en daar gingen we. Het ging hard en harder en nog harder. Het ijs flitste langs je heen en je

vervolg pag 24

foto's Bart van de Peppel

Toon's eigen afgezaagde kruischaatjes

1e prijs Richard van Kempen Heineken Marathon 1987

Ijsbeslag

Een hoekje in het museum

**vijf paar schaatsen uit de
collectie van Toon van Kempen**

Krulschaats H. Nauta IJlst

Bergambachter schaats

Vogelkop schaats

Zuid-Hollandse Friese schaats

Rivierschaats Canada

De muts van ...?

kon eigenlijk maar beter naar de omgeving kijken. Op gegeven moment zag ik dat het ijs steeds ruiger werd met omhoog stevende bonken en dacht bij mezelf: "Hier moeten we wegwezen!" De schipper had deze route kennelijk nog niet gezeild en loefde al op om door de wind te gaan. Op 100 meter zie ik twee gaten - niet groot hoor, er passen maar net een paar schuiten in - maar we hadden zulke snelheid dat je

in een flits ziet wat er kan gebeuren. Nou, en het gebeurde ook. We schieten het wak in met een hoos van water over me heen. Snakkend naar adem bemerk ik dat we gelukkig nog boven het ijs zaten en niet er onder. Wat niet kan hoor. Maar ja, drijfnat kruip ik uit mijn mangat en kon via de voorplecht op het ijs stappen. De schipper was ook wel nat maar door het principe van een surfpak was de koude in zijn overlevingspak van korte duur.

Omdat ik niet zo'n pak had en bijna stijf stond van de kou kon ik gelukkig instappen bij een toegesneld maatje die mij na korte tijd afzette in de haven. Snel op de fiets naar huis en direct onder de warme douche. Dat was me toch lekker zeg!

Naderhand hebben we er natuurlijk wel om kunnen lachen. Hij houdt vol dat het per ongeluk ging. Nou, daar heb ik een andere mening over. Het was wel mijn vuurdoop. Met het uit het wak trekken van de schuit is de bodem geknakt vanwege de grote hoeveelheid water dat er in zat. Inmiddels is de schuit weer gerepareerd. Het wordt deze komende winter wel weer eens tijd voor een mooie vorstperiode. Dan kunnen we weer zeilen, maar ik wil het wel graag droog houden!

Wim van Zanen

Digitale vervalsingen van sluitzegels

Bij niet veel verzamelaars zijn de zogenaamde Duitse Reclamemarken bekend. Dit zijn sluitzegels met een fabrieks- of productreclame er op en begin 1900 ontworpen. Van Eduard Engels, een bekende schaatsenmaker uit Remscheid, is bekend dat dit bedrijf omstreeks 1920 een serie bestaande uit tien zegels heeft uitgegeven. Nico Pieterman is in het bezit van 9 exem-

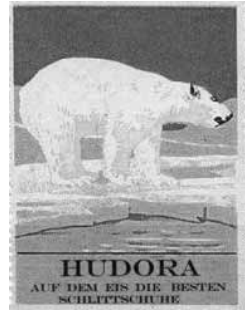
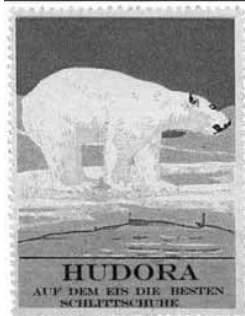

plaren, hij zoekt nu nog nummer acht uit de serie.

Ongeveer negen maanden geleden was ik gelukkig met de via het internet veroverde afbeelding van een reclamezegel van Hudora en circa zeven maanden geleden met een bijna identieke afbeelding, maar

dan met een Polar reclame.

Leuk, maar een beetje raar deze overeenkomst in de reclame van twee concurrenten. De Duitse verkoper sprak in zijn beschrijving van replica's. Dus zocht ik contact met hem om te vragen of hij nog meer van dit soort zegels had en om enige uitleg omtrent de term replica. Ik kreeg een mail met een hoge kwaliteit en afgedrukt op hoogglans papier. De prijs van één zegel was € 2,50 en € 0,50 verzendkosten. Omdat ik al

in het bezit was van de digitale afbeeldingen had ik verder geen interesse. Tot zover was er nog geen vuiltje aan de lucht tot plotseling in augustus 2005, ongeveer vier maanden na de Polarzegel, mijn oog viel op een serie van zes zegels waarin dezelfde afbeelding was gebruikt in een dierentuin reclamezegel. Ik mailde deze verkoper en schreef hem het verhaal van de andere zegels. Op zijn verzoek mailde ik hem de afbeeldingen en tot mijn grote verbazing las ik in de retourmail dat in gidsen met dit soort zegels deze zegels tot op heden niet voorkomen. Als postzegelhandelaar met 40

jaar ervaring schreef hij dat digitaal vervaardigde kopieën van oude zegels al enige tijd de markt overspoelen tegen soms forse prijzen. De aangeboden zegels van Hudora en Polar zijn vermoedelijk voorbeelden van deze digitale zegels en gebaseerd op de dierenzegel uit de serie. Het was al eerder bekend dat posters in zijn

geheel of gedeeltelijk gekopieerd werden en net als centsprenten als origineel worden verkocht. We kunnen daar nu ook sluitzegels aan toevoegen. Inmiddels is bekend dat Polar ook een zegel heeft gemaakt met de bekende zittende beer.

Ed Braakman

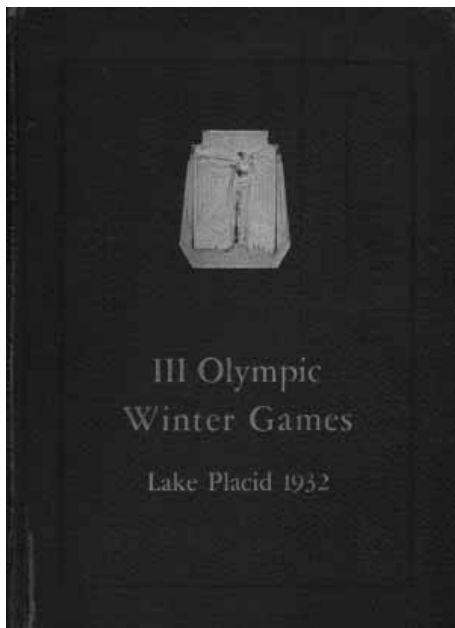
Schaatsbibliotheek

Aflevering 4: Verzamelen is emotie

Sport is emotie. Dat hebben de olympische dagen in Turijn weer veelvuldig bewezen. Of zoals ze het daar formuleerden: 'Passion lives here'. Maar verzamelen is ook emotie. Kijk alleen maar naar het jubileumnummer van *Kouwe Drukke*, waarin diverse verzamelaars een bijzonder of dierbaar stuk uit hun collectie showden. En wie kent niet het gevoel als op een beurs of markt plotsklaps dat boek of dat paar schaatsen voor je ligt waarnaar je al jaren op zoek bent....

Lake Placid 1932

Soms komt het gevoel dat je iets bijzonders op de kop hebt getikt met vertraging. Een mooi voorbeeld is het boek dat ik in oktober 1987 kocht. Van alle Olympische Winterspelen die tot op dat moment waren gehouden, bezat ik wel één of meer boeken. Maar de Spelen in 1932 ontbraken in de collectie. En ziedaar: op de 23e van de tiende maand in 1987 zag ik in een Amsterdams antiquariaat het *Official Report III Olympic Winter Games Lake Placid 1932* liggen.

Samengesteld door ene George M. Lattimer. Van de vraagprijs schrok ik toen. Nog altijd vermeldt het schutblad in potloodschrift f. 125,-. Ik weet zeker dat we ter plaatse een iets lagere prijs overeen zijn gekomen, maar helaas zwijgt mijn - in het algemeen zo betrouwbaar - kaartsysteem

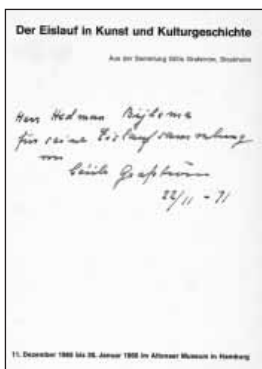
over dit detail. Nog geen jaar later verdwenen echter mijn onbestemde gevoelens over de stevige prijs toen een Duits sportantiquariaat via een catalogus voor hetzelfde boek 600 Duitse Markten vroeg. Nog voor de mark werd omgeruild voor de euro kwam ik op een ander Duits adres zelfs het dubbele bedrag tegen...! Op het moment waarop deze bijdrage wordt geschreven, ken ik op zijn minst twee Amerikaanse aanbieders die de liefhebber op aanzienlijk lagere prijzen trakteren. Toch prijst deze collectioneur zich zoveel jaar na dato gelukkig dat hij destijds in die Amsterdamse winkel toch maar de beurs trok voor een in alle opzichten waardevol boek.

'De weduwe'

Herinneringen aan momenten in een verzamelaarsleven gaan soms gepaard met emoties. Ze welden op toen ik de achterpagina van de meest recente uitgave van *ISU World*, het officiële orgaan van de International Skating Union bekeek. Daarop prijkt een fraaie foto van de Zweedse kunstrijder Gillis Grafström. Die man werd driemaal achter elkaar Olympisch kampioen: in 1920 (bij de Zomerspelen), 1924 en 1928. Bijna had hij in 1932 het kwartet volgemaakt. Het werd uiteindelijk slechts zilver. Oorzaak: een botsing met een fotograaf op het ijs! Deze unieke Zweed stierf in 1938 op jonge leeftijd aan een bloedvergiftiging. Ik heb de man dus nooit gekend, zulks in tegenstelling tot zijn vrouw. Hoe vaak klonk in huize Bijlsma niet de repeterende aankondiging "Er is weer een brief

van de weduwe voor jou gekomen"...

Dat contact had alles te maken met de passie van de familie Grafström. Rond 1930 besloot Grafström de actieve beoefening van het kunstrijden te combineren met het verzamelen van kunst, die met de schaats-sport had te maken. De eerste zoekreis voerde het duo naar Nederland waar het gehele land werd doorkruist. 'Na een maand moesten we naar huis met ongeveer 200 kunstwerken, schilderijen, boeken, porselein, wandtegels, enz. Ik wil niet zeggen dat alle aankopen van beste kwaliteit waren, het is als met alle beginners, het opdoen van ervaring kost geld', zo schreef Cécile Grafström later in een catalogus. Verdere reizen naar Engeland, Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten leverden snel een kwantitatieve, maar vooral ook kwalitatieve uitbreiding van de collectie. In 1932 exposeerden de Grafströms voor de eerste keer een deel van hun verzameling. Na het overlijden van haar man in 1938 verloor mevrouw Grafström een tijd haar belangstelling voor deze hobby. De Tweede Wereldoorlog zorgde er ook voor dat allerlei contacten verdwenen. Pas in 1950 pakte ze haar passie weer op, al constateerde ze meteen belangrijke verschillen met de vooroorlogse periode: 'Prijzen waren enorm gestegen, kunstwerken schaars en handelaren niet geïnteresseerd om te verkopen.' Een nieuwe inspiratiebron vormde de belangstelling van allerlei musea, die graag exposities van delen van de Grafström-collectie wilden organiseren. De eerste naoorlogse tentoonstelling vond

plaats in 1958 in het Zwitserse Bazel. Eén van die exposities vormde de aanleiding voor ons contact. In 1971 schreef ik naar het Altonaer Museum in Hamburg of ze

mij ook konden helpen aan de catalogus van de tentoonstelling *Der Eislauf in Kunst und Kulturgeschichte* die daar in 1965/1966 was gehouden. Helaas bleek dat boekje niet meer beschikbaar te zijn, maar ik kreeg wel het adres van een mevrouw in Hamburg. Laat nu mevrouw Grafström precies op bezoek zijn bij haar dochter toen daar in november '71 een brief uit Nederland arriveerde en laat er nu ook nog een exemplaar van de bewuste catalogus in haar koffer liggen....

Achteraf bekeken het begin van een uiterst inspirerend contact. Dat de weduwe Grafström - die als meisje Cécile Mendelssohn-Bartholdy heette - toen al 73 jaar was, heb ik destijds nooit geweten. Meer dan tien jaar hielden we elkaar op de hoogte van onze wederzijdse schaatsinteresse, waarbij van mijn kant natuurlijk het schaatsboek centraal stond. "Ich möchte ein jungen Sammler gern helfen", schreef ze in 1972 en het bleef bepaald niet bij mooie woorden. Cécile hielp mij aan adressen en informatie, ze stuurde mij originele documentatie toe die ik mocht kopiëren,

ik kocht diverse dubbele exemplaren van haar en natuurlijk ruilden we na verloop van tijd allerhande boeken. Zelf zette ze een streep bij het jaartal 1960. Ze concentreerde zich op oud materiaal. De schaats zelf interesseerde haar minder. In één van haar brieven schreef ze, dat er genoeg paren in de kelder lagen. Ze wist er verder weinig van want het was indertijd vooral haar man die belangstelling had voor die 'rusty old things'.....

Die foto van haar man deed me nog eens naar de correspondentie uit die jaren grijpen. Eens temeer realiseerde ik me toen hoeveel deze verzamelaar aan 'de weduwe' heeft te danken. Vele boeken, waaronder zelfs beroemde klassieke Nederlandse boeken als Van Buttingha Wichers (1888) en Mulier (1893), kwamen per post uit Djursholm. Maar ook de prachtige tips plus de uitwisseling van omliggende informatie, frappante voorvallen uit heden en verleden e.d. zijn van onschatbare waarde geweest. Ik hoop nog eens het *World Figure Skating Museum and Hall of Fame* in Colorado Springs te kunnen bezoeken waar de beroemde Grafström-collectie uiteindelijk terecht is gekomen.

'The Greatest Skating Race'

Iedere verzamelaar bouwt zo in de loop der jaren een netwerk op. Destijds - dus pakweg dertig/veertig jaar geleden - was je vooral afhankelijk van Tante Post. Ik beken graag dat ik heel wat heb afgeschreven. Onlangs nog keek een journaliste van een maandblad me ongelovig aan toen ik

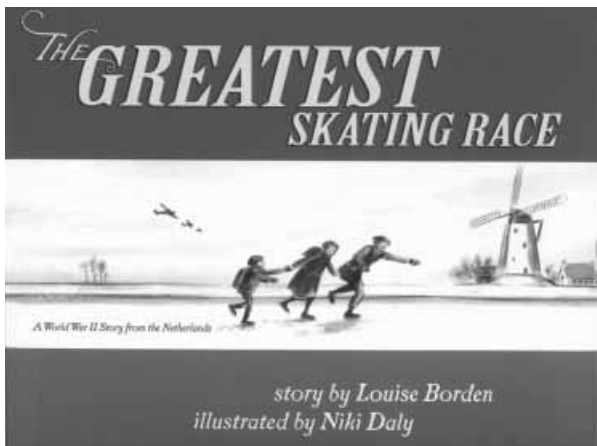
verhaalde over die brief die ik in die jaren naar de Tourist-office in New York schreef. Daarin vroeg ik of ze me ook konden helpen aan adressen van antiquariaten en tweedehandsboeken-zaakjes. Weken later opende ik een envelop met daarin zes/zeven pagina's die uit de telefoongids waren gescheurd. Prompt gingen misschien wel vijftig/zestig nieuwe brieven de deur uit richting New York. Om meer dan een half jaar later te moeten constateren dat slechts weinige schrifturen een reactie hadden uitgelokt. En die waren meestal ook nog negatief. Maar in mijn boekenkast staan ook nog steeds enkele titels, die ik via deze ongebruikelijke tweetrapsraket in 1973 bemachtigde bij Donan Books in New York. En ik weet ook nog precies hoe ik me voelde toen ik destijds dat pakketje uitpakte....

Tegenwoordig gaat alles anders. In december vertelde een suppoost in het IJsstadion Thialf me dat zijn dochter na een stage in de Verenigde Staten een "verdraaid mooi schaatsboek" had meegenomen. Eén dag later liet hij het me zien: *The Greatest Skating Race* van de schrijfster Louise Borden. Een prachtig kinderboek over een voorval in de Tweede Wereldoorlog op het ijs tussen Sluis en Brugge. Op ingenieuze wijze verflocht de auteur ook nog het Elfstedentocht-thema in haar boek. Diezelfde avond nog 'googelde' ik op internet. Als

je een titel en een auteur weet, is het vaak heel snel raak. Dus bezorgde TPG mij enkele weken later een fraaie hedendaagse aanwinst voor de boekencollectie.

's Avonds verzorgde ik een Powerpoint-presentatie in het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek. Na afloop mocht de spreker – niet ongebruikelijk – een presentje in ontvangst nemen. "We weten dat je veel boeken hebt, maar het zou ons hogelijk verbazen als je dit exemplaar dat een dezer dagen voor ons is meegenomen uit de Verenigde Staten zou hebben", aldus de stichtingsvoorzitter. U raadt het al: zeven uur nadat de postbezorger bij ons had aangebeld, kreeg ik voor de tweede keer op dezelfde dag een exemplaar van *The Greatest Skating Race*. Met dit verschil dat het tweede exemplaar gesignd was door schrijfster Louise Borden zelf. 'Toeval bestaat niet', zei mijn opa altijd. Dus volsta ik maar met de *onliner* waarmee ik begon: verzamelen is emotie.

Hedman Bijlsma

Verslag van Martha Ten Arve-Bergsma

Bij het sorteren van de spullen van zijn moeder (Martha Ten Arve-Bergsma) kwam haar zoon Peter een verslagje tegen dat zij schreef kort nadat zij de Elfstedentocht van 1942 gereden had. Zij had, 22 jaar oud, ook aan de tocht van januari 1940 deelgenomen, samen met een militaire kok die in de mobilisatiedagen in Zurich bij de afsluitdijk gelegerd was.

Martha Bergsma in 1940

Door de bijzonder slechte weersomstandigheden werden ze toen in de buurt van Franeker van het ijs gehaald. Aan de tocht van 1942 – zij was inmiddels getrouwd en woonde in Blaricum - deed zij weer mee, samen aan de stok met haar vijf jaar jongere broer Bram Bergsma en volbracht de tocht getuige de afgebeelde stempelkaart wel.

22 Jan 1942 1942.685

No. 4200
ELF-STEDEN-VEREENIGING
GEVESTIGD TE LEEUWARDEN

A.M. TOCHT
WESTSTEDEN

Controlle Steden:
Mr. H. E. Heekema, Voorz.
Mr. K. Wieringa, Sec.
J. M. Kingma, Pen.
V. van Sluisen.
L. L. van Reijmersdal.
T. Veenbo, Oas.
Mr. H. van Bommel van Steen (H.
A. R. van der Valk.
J. Tolboom, Blaricum & H.
Koningel 15

*gerekend met mijn
broer Bram Bergsma
Oostlicht*

Contrôlekaart voor *Martha Ten Arve-Bergsma*

De Elf Steden	Controlle Steden	Omten (Frac)	Tijd van vertrek	Handtekening van de Controlleur	Stempel
Leeuwarden	De Beurs				DE HARMONIE
Soesk . . .	Café Bolius	23.0	23.0		Cont. XI-S. Boud
Lilist	Café Wap. v. IJzer	24.0	25.7		Cont. XI-S. Boud
Sloten . . .	Hotel Zeven Woulen	14.1	41.6		Cont. XI-S. Boud
Staveren . .	Café A. Kuperus	38.0	47.8		Cont. XI-S. Boud
Hindeloopen	Café 'de Zwaan'	108.0	76.0		Cont. XI-S. Boud
Workum . . .	Ochthouw Rehbuth	8.0	97.6		Cont. XI-S. Boud
Beaward . .	Hotel Boerman	132.0	100.0		Cont. XI-S. Boud
Haarlem . .	Heerenlogement	172.0	138.3		Cont. XI-S. Boud
Franeker . .	Café F. Saakstra	172.0	181.1		Cont. XI-S. Boud
Bakum . . .	Café Drost	44.8	175.9		Cont. XI-S. Boud
Leeuwarden	De Harmonie	232.0	181.4		Cont. XI-S. Boud

*1942 22 januari
Oostlicht
(Kruisje)*

De Rijdslog Commissie:
Mr. M. E. HEKEMA, Voorz.
J. M. KINGMA, Sec.

Stempelkaart 1942

Zij legde haar impressies van deze tocht in bijgaand verslag vast. Een document humaan dat ik de lezers van Kouwe Drukte niet wilde onthouden. Ik heb de tekst in de spelling laten staan die door haar gebruikt werd.

Helaas heeft Martha Ten Arve-Bergsma niet meer meegemaakt dat haar herinneringen in Kouwe Drukte zijn verschenen. Eind maart maakte haar zoon bekend dat ze is overleden.

Minne Iedes Nieuwhof

Elfstedentocht indrukken Januari 1942

Blaricum ligt onder een dik sneeuwdek in diepe rust. De zon doet een poging om door de grijze nevel heen te dringen om wandelaars en schaatsliefhebbers toch nog een mooie winterdag te brengen. Op deze stille Zondag gaan de gedachten van velen terug naar Donderdag, de dag voor tochtrijders, niet alleen Friezen, maar gelukkig ook langer hoe meer niet-Friezen.

Na enkele dagen vorst werd er al gesproken en geschreven over de Elfstedentocht. Driemaal is scheepsrecht en zoowaar, Koning Winter toonde zijn macht, en met voortvarendheid werd er in Leeuwarden en heel Friesland aan de organisatie van deze derde tocht in successie gewerkt. Iedere, die van plan was om mee te rijden, keek om het uur en naar de barometer en naar de thermometer. Zou het blijven vriezen zonder een pak sneeuw? Naarmate de Donderdag naderde werd er nog meer gekeken naar de lucht, naar de windrichting en naar de ijsberichten uit Friesland. Eindelijk Woensdag en de tocht naar Leeuwarden werd aanvaard. Extra treinen, volgepropt met deelnemers, reden in een ijzige kou naar het Noorden, naar het centrum van Friesland, de stad met haar bekende Oldenhove. Dat er veel vertraging was scheen niemand te deeren, wat wel bleek uit de opgewektheid waarmee de gesprekken werden gevoerd, en de populaire wijsjes die werden gezongen. Uitstappen, startkaarten halen in de Beurs en kwartier maken, want zoo vroeg mogelijk onder de wol, om toch maar voldoende

uitgerust te zijn voor de groote tocht. Maar toch niet eerder onder de wol dan voor de zooveelste keer op de barometer en thermometer gekeken te hebben.

Donderdagmorgen half vijf. Rrrt...., rrrt...., de wekker. Direct klaar wakker, aankleeden, heel dik, maar toch niet hinderlijk. Na een flink ontbijt naar de Harmonie bij min 17 graden C. Maar het was helder en er stond gelukkig weinig wind. De Harmonie leek wel een bijenkorf, allemaal sportieve mensen vol goede moed en allemaal van plan om de finish te halen. Nadat de wedstrijdrijders gestart waren, volgde de start van de tourrijders. Het volk zwerfde uit en na een marsch van ongeveer 15 minuten konden de "reedens" worden ondergebonden aan de Schenkenschans.

Het eerste halfuur was er geen sprake van opschieten, want het was krioelen van enkele duizenden rijders en rijdsters en er waren ongelukkigen die direct in die drukte hun partners kwijt raakten. Maar langzamerhand werd het beter en al spoedig kon onze kaart in Sneek worden afgestempeld. Verder ging het en naarmate het lichter werd, ging het veel beter. Degenen die zich de tijd gunden om het opkomen van de zon gade te slaan na deze koude nacht, moeten wel genoten hebben van dit imposante schouwspel. Toen de zon goed en wel boven de horizon stond, werd het rijden een genoegen. In Stavoren pikten we nog een jongedame op, die haar partner kwijtgeraakt was. Maar in de sportwereld is iedereen kameraad en ze kon dus meerijden.

Met de middag werd Bolsward bereikt en hadden we de helft van de tocht achter de rug. Hier werd de inwendige mensch versterkt en verder ging het weer, Richting Harlingen. Overdag zag je bekenden, zoowel uit het particuliere leven als van vorige tochten. Iedereen is goed gemust, zowel letterlijk als figuurlijk, en is best te spreken over het weer. Van Harlingen naar Franeker, de oude academiestad, is een tochtje van 12 km. Daar werd een heer uit den Haag opgepikt die het alleen rijden beu was. Na Franeker kwam het zwaarste stuk van de tocht en het vervelendste. De afstand naar Dokkum bedraagt 44 km. En dan pal tegen de wind. Maar in Bartlehiem werden wij vergast op een heerlijke kop anijsmelk, beschikbaar gesteld door de Frico, de bekende Friese Zuivel Combinatie, ook bekend door haar voortreffelijke sportdrank, de chocomel.

Dat gaf weer moed voor de tocht naar Dokkum, waar we in goede conditie aankwamen. Nu moesten we de tocht wel volbrengen, want nog 23 km. scheidt ons van Leeuwarden. De Hagenaar hield ook moedig stand en ondanks het slechte ijs en de ingevallen duisternis werd er geen klacht geuit. De contouren van de Oldehove begonnen zich af te teekenen tegen de sterrenhemel en toen kwam het moment dat we konden afbinden. Nog even laten

stempelen en de elf stadsstempels prijken op onze kaarten. Elfstedentocht no. 7 was volbracht en deze Zondagmiddag gaan we in onze gedachten de heele tocht weer langs en onze gedachtengang eindigt met de groote vraag "Hoe is de volgende winter?"

"De Krekel"

Blaricum

Zondag, 25 januari 1942

Martha Ten Arve-Bergsma

Martha Ten Arve-Bergsma in 1999, voor haar tegeltje op de Elfstedentochtbrug

Oproepen

Hulpeloos in de kou

Velen onder ons zullen bij de afbeelding op de voorkant van dit nummer misschien het gevoel hebben gehad: ja, dit herken ik, zo voelde ik me ook toen ik voor de eerste keer op de smalle ijzers stond. Angstig en bibberend om niet te vallen. Ed Braakman heeft dat heel sterk en voelt zich daardoor bijzonder tot deze prent aangetrokken. Hij gaat zelfs een stap verder: hij zou heel graag het origineel hebben.

De volgende gegevens zijn bekend: de prent stond oorspronkelijk op de achterkant van het weekblad Panorama nummer 9 van 27 januari 1941. Linksonder is de naam van de tekenaar/schilder te lezen: Mander. Wie kan hem helpen? Ed ziet met belangstelling nadere inlichtingen tegemoet.

Zwanenschaatsen

In verband met een artikel voor Kouwe

Drukte over dit onderwerp ben ik op zoek naar afbeeldingen van zwanenschaatsen. Niet alleen van de originele, maar ook van mogelijk valse en/of replica's. Informatie over de verwerving zoals van wie of waar gekocht is zeer welkom. De doelstelling is om de "zwanen" te inventariseren en te vergelijken. Bij een aantal verzamelaars heb ik al mogen fotograferen, zodat ik al in het bezit ben van foto's van 49 paar. De eventueel door u te maken kosten worden vergoed.

Ed Braakman

Hollandse baanschaatsen

Ik zoek Hollandse baanschaatsen met koperen hak- en voetplaten van E. Vonk uit Oudeschoot. Wie kan mij daaraan helpen?

Ad de Boer

Een schot in de roos

Wie op het idee gekomen is om het jubileumnummer op deze manier in te laten vullen verdient wat mij betreft een groot compliment. Zo zou in het vervolg Kouwe Drukte voor minstens de helft ingevuld moeten worden. Korte leesbare verhalen, met de mooiste schaatsen, het mooiste boek, de laatste aanwinst of zomaar hoe iemand aan zijn spullen is gekomen, enzovoort, enzovoort. Zijn we tenminste af van de vijf of zes pagina's tellende verhalen die alleen maar leuk zijn voor degene die ze heeft geschreven en die (na navraag) door

bijna niemand worden gelezen.

Foto's van interessante schaatsen en bijzondere voorwerpen die hier rechtstreeks mee te maken hebben op de middenpagina's en de overige pagina's voor artikelen die er toe doen. Ik bedoel: die iets toevoegen aan de historie van het schaatsen, de schaatsen op zich, hun makers en de gebruikers. Met de boekenrubriek, die we al hebben, krijgen we dan een volwaardig clubblad.

René Diekstra

Boek en zopie

In dit Olympische seizoen werd de al zo hoge stapel biografieën uitgebreid met een tweetal uitgaven:

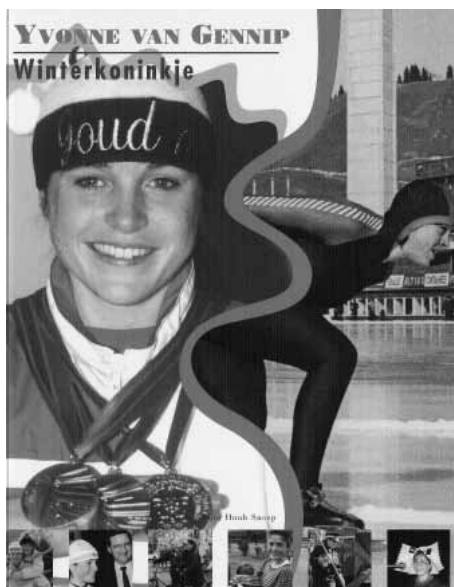
Yvonne van Gennip Winterkoninkje - Huub Snoep

Bij uitgeverij De Vrieseborch uit Haarlem verscheen de biografie 'Yvonne van Gennip Winterkoninkje'. Haar oud-trainer Huub Snoep schreef het levensverhaal van de drievoudig Olympisch kampioene van Calgary. Snoep, eindredacteur van het blad SchaatsSport, beschrijft op chronologische wijze de carrière van Nederlands meest succesrijke wintersportster vanaf haar vroege jeugd tot aan haar huidige baan als presentator van het regionale televisieprogramma Sportshake. De nauwgezette wijze waarop dit gebeurt verraad de betrokkenheid die Huub Snoep heeft gehad met de carrière van Van Gennip.

De biografie is in fullcolour gedrukt en heeft 224 pagina's. 'Yvonne van Gennip Winterkoninkje' is verschenen in de serie 'Spaar en Houtreeks' en kost € 24,50. (ISBN 90 6076 540 0)

Op dun ijs Het verhaal van Peter Müller - Maarten Scholten

Over het leven van de Amerikaanse toptrainer Peter Müller verscheen het boek 'Op dun ijs'. Maarten Scholten, verslaggever voor het maandblad Sport International, tekende het levensverhaal van de Amerikaan op. Scholten beschrijft naast Muller's loopbaan ook diens beleving van

gebeurtenissen, zoals zijn ontslag bij het roemruchte SpaarSelect-team, en diens mening over mensen op en rond de ijsbaan. 'Op dun ijs' is een zeer leeswaardig boek over de mens achter de topcoach. De uitgave van Arko Sport Media heeft ISBN-code 90 77072 92 6. U betaalt in de boekhandel € 17,95.

De blokjeslegger van Turijn Dertien Olympische schaatsfenomenen - redactie Max Dohle en Kees Sluys

In deze uitgave van Uitgeverij Thoth wordt een dertiental Olympische schaatshelden geportretteerd. De portretten zijn door elf auteurs geschreven en de door hen gehanteerde schrijfstijl is zeer divers. Dit zorgt er ook voor dat niet alle verhalen mij in gelijke mate konden boeien. Favorieten zijn

bij mij de portretten over Irving Jaffee en Jack Shea, Jonny Nilsson en Peter Nottet, maar ook het verhaal van Marnix Koolhaas over Siem Heiden las ik met veel interesse. Origineel en boeiend om te lezen zijn ook de tweespraak tussen Bart en vader Veldkamp en het door Ben van de Burg geschreven verhaal, in de ik-vorm, over Johan Olav Koss. Bij een aantal andere verhalen had ik zo iets van: 'Waar heb ik dit al eens eerder gelezen?' Achterin De blokjeslegger van Turijn is een overzicht opgenomen van alle Olympische Winterspelen. De kleurafdrukken van de Olympische affiches completeren het geheel. De blokjeslegger van Turijn, ISBN 90 6868 397 7, kost € 14,90.

Schaatsseizoen 2004-2005 33e jaargang - Hedman Bijlsma e.a.

In november publiceerde de Stichting Schaatsseizoen de 33e jaargang van het statistische jaarboek Schaatsseizoen. Deze uitgave, in de internationale schaatswereld ook wel aangeduid als de schaatsbijbel, blikt terug op het schaatsseizoen 2004-2005. Dit gebeurt vooral d.m.v. de bij het schaatsen onmisbare cijfertjes, maar ook tekstueel biedt dit 448 pagina's tellende boekwerk het nodige. Zo leest u in het hoofdstuk 'Paspoort' de uitgebreide biografische gegevens van de internationale schaatsers. Schaatsseizoen 2004-2005 is te bestellen bij de Stichting Schaatsseizoen, Fonejacht 6, 9204 KN Drachten, tel. 0512 545732 of per e-mail hedman-bijlsma@planet.nl
U betaalt € 21,00.

Van Chamonix tot Salt Lake City – Geschiedenis van de Olympische Winterspelen - Johannes Lolkama

Soms loop je een boekwinkel binnen en zie je een schaatsboek liggen dat je nog niet kent. De impulsieve aankoop van Lolkama's Olympische boek was het gevolg daarvan. Thuis de uitgave doorbladerend kwam ik al snel tot de conclusie dat ik de inhoud van het boek al grotendeels in een andere kaft op de plank had liggen. In 1998 verscheen van de hand van dezelfde auteur namelijk Van Chamonix tot Nagano. Het grote verschil tussen beide boekwerken is dat in de nieuwe uitgave ook de Spelen van Salt Lake City (2002) een plaatsje hebben gekregen. Daarnaast zijn o.a. ook de uitslagen opgenomen van alle Olympische wintersporten. Qua uitvoering verschillen beide uitgaven meer van elkaar, de luxe-uitvoering van destijds heeft plaats moeten maken voor een paperbackpublicatie. Dat houdt Lolkama's tweede Olympische overzichtswerk overigens wel betaalbaar. De prijs van de uitgave van De Arbeiderspers bedraagt € 19,95 (ISBN 90-295-6384-2).

Winter in het district Medemblik - Jan Struik

Na 't Kan vriezen, 't kan dooien, verschenen in 2002, is Winter in het district Medemblik het tweede boek dat op uitgebreide wijze de historie beschrijft van een schaatsregio. Ruim 100 jaar geleden zag het district Medemblik het levenslicht nadat een aantal ijsclubs uit Medemblik en omstreken zich had aangesloten bij de IJSbond Hollands

Noorderkwartier. Jan Struik, schrijver van het Medemblicker winterboek beschrijft de geschiedenis van het district en van de aangesloten ijsverenigingen op nauwkeurige en zeer leeswaardige wijze en is daarbij niet over één nacht ijs gegaan. Speciale aandacht in het boek voor de schaatstochten over het IJsselmeer en de autorally's van 1963, waaraan duizenden automobilisten deelnamen.

De lay-out van het boek oogt zeer verzorgd. Naast het verzamelen van alle voor het boek benodigde historische informatie heeft auteur Jan Struik ook zeer veel aandacht besteed aan het vergaren van veel authentiek illustratiemateriaal voor het boek. Deze prachtige en nooit eerder gepubliceerde illustraties, waarvan een deel in fullcolour is afgedrukt, maken Winter in het district Medemblik dan ook tot een boek dat alleen het bekijken al meer dan de moeite waard is.

Winter in het district Medemblik is een must voor de liefhebber van het schaatsboek. De 246 pagina's dikke uitgave kost € 37,50 en is een uitgave van Drukkerij en Uitgeverij A.A. Idema b.v. te Medemblik. U kunt het boek (ISBN 90-801669-3-6) tele-

fonisch (0227 541794) of per email (drukkerij@idemadruk.nl).

Nederlandse kampioenschappen kortebaen en supersprint - complete uitslagen 1924-2005

Deel 2 in een reeks die werd geopend met een langebaanuitgave. Naast een korte terugblik op de historie van de kortebaen en de supersprint is dit boekwerkje grotendeels gevuld met de uitslagen van de kampioenschappen en ander cijfermateriaal. Een prachtig naslagwerk voor de liefhebbers van de korte sprint. U kunt het boek bestellen door € 18,50 over te maken op postgiro 141753 t.n.v. de KNSB te Amersfoort o.v.v. boek Kortebaen/Supersprint.

Jubileumboeken:

Moordrechtse IJsclub 125 jaar - van 1880 tot 2005

Te bestellen bij Nicolien van Wageningen, Burgemeester Brandtstraat 16, 2841 XC Moordrecht. Moordrechtseijsclub@hccnet.nl.

40 Jaar H.C. IJssleeuwen - Jubileumboek 1965-2005

Na overmaking van € 18,00, dit is inclusief verzendkosten, op rekeningnummer 321532295 t.n.v. Jubileumcommissie HC IJssleeuwen wordt het boek u toegezonden. (email p.kalsbeek@hetnet.nl).

Tom Streng

Houtjes

Nog altijd zijn er schaatsenrijders die de voorkeur geven aan houten schaatsen, het zijn er echter niet veel. Eén van die liefhebbers is Sjerp Vormeer. Tijdens de laatste Elfstedentochten werd hij, mede door de houten schaatsen, vele malen toegejuicht als hij langs kwam rijden. Vanwege zijn leeftijd heeft hij zijn startkaart ingeleverd. Als het mogelijk is gebruikt hij nog altijd zijn houtjes voor de kortere schaatstochten, maar we zien hem er ook regelmatig mee op de Deventer kunstijsbaan. Wanneer ik achter hem aan schaats, moet ik altijd aan mijn jeugd denken, toen ik zo'n vijftien jaar oud was. In die tijd schaatste ik achter Steven Wanders uit Wageningen (12e bij de Elfstedentocht van 1942). Steven had ook zo'n slag met een mooie swing erin en zo rijdt Sjerp ook, iets door de knieën, met een vloeiend hupje. Het woord is aan Sjerp over zijn liefde voor zijn houtjes.

Mijn schaatsvriend Bart van de Peppel maakte me onlangs blij met twee paar prima Nooitgedagts no. 29. Dit werd mijn 8e en 9e N.G.D. paar. Toen ik hem vertelde dat deze schaatsen voortaan als Bart 1 en Bart 2 door het leven zouden gaan vond hij dit zo apart dat hij me vroeg waarom ik de schaatsen naar de gever noemde. De reden is vrij simpel. De Friese schaatsen die ik heb zijn alle op dezelfde manier van hetzelfde tuigwerk en veters voorzien. Zowel het tuigwerk als de veters zijn van geïmpregneerd grijsleer, zodat ik het nooit hoeft in te vetten. Omdat zodoende deze 9 paren vrijwel identiek zijn

heb ik op het leer de voorletters genoteerd. Een ieder die wel eens schaatst weet dat elk paar bepaalde eigenschappen heeft. Zo ontstaat toch een zekere voorkeur. Om ze nu goed uit elkaar te houden krijgen ze een letter. Schaatsen van een ander merk hoeft ik niet te benoemen. Zo heb ik Vonk schaatsen van Anrie Broere, maar omdat ik maar één paar van dit merk heb kan ik me niet vergissen. Ik rijd beslist niet uit een bepaald principe of uit nostalgische overtuigingen op 'Friesjes'. Ik reed goed op Noren totdat ik net als Gerard Kemkers een zwabbervoet kreeg en ik weer terug moest op de 'houtjes'. In 1996 was ik in Deventer één van de eersten die op Klún-klappers (met die gele schoenen) reed en die bevallen me op glad ijs prima. Voor de tochten geef ik echter nog steeds de voorkeur aan de 'Friesjes' en het is altijd gemakkelijk als je een aantal goed geslepen paren klaar hebt liggen. Ziehier dus de verklaring voor de D, H, T's enz. en nu dus voor de B 1+2.

Sjerp Vormeer

Sjerp vertrouwde mij toe dat hij met het paar Bart 1 het beste reed en dat zijn echtgenote verzuchtte 'wat moet je met al die schaatsen'. Wat moeten wij schaatsverzamelaars dan wel niet te horen krijgen?

Bart van de Peppel

Ames schaatsen

Voor degenen die het interesseert hierbij de herkomst van de schaatsen.

Samuel W. Pennypacker, geboren in Phoenixville op 9 april 1843, is de zoon van Dr. Isaac en Anna (Whitacker) Pennypacker en de kleinzoon van Hendrick Pannebecker, die in 1699 geëmigreerd was van Homburg aan de Rijn naar Pennsylvania. Hij settelde zich in Skipack-Creek waar hij al snel grootgrondbezitter werd.

Samuel Whitacker Pennypacker, wanneer de naam van Pannebecker tot Pennypacker veramerikaanst werd is niet bekend, werd na een enorme staat van dienst in 1902 gekozen tot Republikeins gouverneur van Pennsylvania.

Hij schreef onder anderen diverse historische en biografische boeken waarvan enkele ook in het Nederlands vertaald zijn. Hij trouwde 20 oktober 1870 met Virginia Earl. Ze kregen drie dochters en een zoon. Waarschijnlijk kocht hij de schaatsen nog vóór zijn huwelijk, maar zeker is dat hij ze later aan zijn zoon heeft gegeven. De schaatsen zijn door de jaren heen steeds in de familie gebleven tot Connie Moore, een goede kennis, ze kreeg. Connie Moore bood ze uiteindelijk te koop aan op het internet.

René Diekstra

Bron: *Connie Moore*

patent 19 augustus 1862. Ames Comp. was vooral bekend door de fabricage van zwaarden en gekend door hoge kwaliteit van etsen en ciseleren

Keer de schaats eens om

In oktober werd ik opgebeld door een mevrouw met de vraag of ik belangstelling had voor drie paar oude schaatsen. Mijn antwoord was natuurlijk ja! Ze vertelde me dat ze met de schaatsen naar het Kijk en Luistermuseum in Bennekom was gegaan, daar had men geen belangstelling. Logisch, want zoveel muziek komt er niet uit een paar schaatsen. Alhoewel, waar is de tijd gebleven dat het “zingen” van het ijs

had er zelf op schoongereden. Wanneer iemand spreekt over schoonrijden krijg ik al een visioen van een paar schaatsen van Jan Pel. De volgende dag werden de schaatsen al gebracht, het waren een paar Steemannoren met hele dunne glij-ijzers van de fa. Nooitgedagt, een paar Duits Friese kinderschaatsen en niet de verwachte schoonrijdschaatsen uit Noord Holland, maar een paar Ouderkerker schaatsen.

tijdens het schaatsen ons als muziek in de oren klonk, wanneer je over een ijsvlakte zwierde. Gelukkig had het museum mijn adres en telefoonnummer doorgegeven. Het waren een paar kinderschaatsen, een paar schoonrijders en nog een paar nieuwe houten schaatsen. Zij vertelde dat haar grootmoeder nog op de kinderschaatsen had geschaatst. De schoonrijders die ook uit haar familie afkomstig waren, kwamen waarschijnlijk uit Noord Holland, ze

Ouderkerker schaatsen

Deze schaatsen waren erg rond geslepen en voorzien van een mooi stempel. Dit stempel kwam mij erg bekend voor, een molentje of het uiltje, 'dat had ik vaker gezien'.

Dus het boek *Van glis tot klapschaats* van Wiebe Blauw geraadpleegd. Niets te vinden, wel wat er een beetje op leek. Ook

Schaatsen en schaatsenmakers van Anrie Broere gaf geen uitkomst. Het bleef mij bezighouden. Nogmaals het boek van

stempel in Ouderkerker schaats

Wiebe bladzijde voor bladzijde doorgebladerd. Op bladzijde 271 stuitte ik op een stempel dat er op leek, het zogenaamde uiltje.

nu overeen met mijn stempel in de Ouderkerker schaatsen.

Het stempel is van Theodorus stempel *T. de Vlieg*.

stempel kruischaats T. de Vlieg

de Vlieg, smid en schaatsenmaker te Bodegraven in de periode 1865-1896. Door mijn gedraai stond de **T** van Theodorus recht op. Stelt de omtrek van het stempel misschien een vlieg voor i.p.v. een uiltje of molentje?

Tevens ontdekte ik in *Schaatsen en schaatsenmakers* op p. 68 een dergelijk stempel op een kruischaats. Volgens Anrie Broere waren toen de herkomst en maker onbekend. In deze tekening is echter geen **T** te zien maar een **A**.

stempel A. de Vlieg

Dit kan betekenen dat de schaatsen door Adrianus de Vlieg zijn gemaakt. In *Van glis tot klapschaats* is te lezen dat Adrianus een oudere broer van Theodorus was.

Nu ik het toch over stempels en schaatsenmakers heb, op de laatste bijeenkomst van onze verzamelkring ontstond er een discussie over een paar schaatsen, die ik van Alex Kampinga had overgenomen. Het waren een paar Zuidhollandse Friese schaatsen met een stempel.

Men was van mening, dat het schaatsen waren van Pieter Schakel. Bert Voorbergen was het daar pertinent niet mee eens. De gegevens die hij me later per e-mail toestuurde, hebben mij kunnen overtuigen van

Zuidhollandse Friese schaatsen

zijn gelijk. Het zijn inderdaad geen schaatsen van Pieter Schakel. Bij het zoeken naar de betekenis van al die stempels, trof ik op p. 242 van *Van glis tot klapschaats* het stempel van Pieter Schakel aan, volgens Bert, drie balletjes (schakeltjes) op een steeltje bovenop de **P**.

stempel P. Schakel

stempel

Op dezelfde bladzijde, als tweede geplaatst, een stempel van de smid Dirk Schakel uit Polsbroek. Hij maakte in de periode 1870-1890, krulschaatsen en Zuidhollandse Friese schaatsen. Het stempel bestaat uit de hoofdletter **D** met daaronder aan een steeltje een hartje met twee of drie puntjes.

stempel D. Schakel

Deze afbeelding komt nagenoeg overeen met het stempel in mijn schaatsen. Dirk Schakel was de vader van Pieter Schakel.

Ik mag dus aannemen dat mijn schaatsen ouder zijn.

Mijn conclusie is, dat ik twee paar mooie gemerkte schaatsen in mijn bezit heb en dat de boeken *Van glis tot klapschaats* van Wiebe Blauw en *Schaatsen en schaatsenmakers* van Anrie Broere onmisbaar zijn voor de schaatsverzamelaar. Hulde aan de schrijvers, trouwens ook hulde aan al diegenen die zich bezighouden met het uitzoeken van merktekens, stempels en wat niet meer en dat gepubliceerd hebben in de 25 nummers van Kouwe Drukke.

Bart van de Peppel

Hakbeschermers

Het is een bekend verschijnsel dat in tijden van schaarste en minder welvaart oplossingen bedacht worden om producten minder snel te laten slijten. Soms ook brengt men nieuwe producten op de markt die duurdere overbodig maken of waardoor men minder afhankelijk wordt van traditionele

hulpbronnen. Een mooi voorbeeld uit het begin van de 19e eeuw is de overstap van rietsuiker naar de suikerbieten, omdat Napoleon de import van rietsuiker blokkeerde. Recentelijk werd aangekondigd dat men synthetische diesel gaat maken als vervanger van de steeds duurder wordende fossiele brandstoffen.

Ook in de crisisjaren - we hebben het dan over de dertiger jaren van de vorige eeuw - kwam dit regelmatig voor. Schaatsverzamelaars kennen misschien de in die tijd ontworpen schaatschoen. Deze kon op elke willekeurige schaats geschroefd worden en spaarde zo een paar hoge laarzen uit. Zie hiervoor ook het boek *Op glad ijs* van René Diekstra.

In de eerste helft van de 20e eeuw werd er nog veel gereden op ijzeren kunstschaatsen, die hoofdzakelijk uit Duitsland kwamen. Deze werden met het beroemde sleuteltje tegen de schoen geschroefd. De scherpe ijzeren puntjes die op deze schaatsen zaten drongen dan diep in de hakken van de schoenen. Deze schaatsen werden dan ook wel eens hakkenmoorde-naars genoemd. Om de slijtage van de hakken tegen te gaan heeft de firma Hudora uit Radevormwald de hakbeschermers bedacht. Weet u trouwens dat de naam Hudora samengesteld is uit *Hugo Dornseif Radevormwald*? De Duitsers hebben aan deze hakbeschermers de fraaie naam Abatzschoner gegeven.

De hakbeschermers van Hudora komen in twee uitvoeringen voor. Ten eerste de Hudora Punkt, die met het patentnummer 599415 op de markt werd gebracht. Het bevestigen van deze hakkenbeschermers was heel eenvoudig. Eerst werden de schaatsen stevig op de schoenen vastgedraaid, zodat de hakken van de schaats, in het Duits de *Klammern*, een afdruk op de hakken maakten. Daarna werden, nadat de schaats weer was los-

geschroefd, op de plaats van de afdruk op de hak kleine ijzeren dopjes geslagen: de beschermers. Vervolgens werden de dopjes nog eens extra stevig vastgezet met een nageltje. Zo konden de schaatsen de volgende keren zonder het leer te beschadigen weer worden vastgeschroefd.

zie *Werner Böcking, Vom Schrittschuh zum Schlittschuh*.

De tweede uitvoering die onder het patentnummer 563350 werd aangeboden, was ook zeer eenvoudig aan te brengen. Daarvoor had je schaatsen nodig waarvan de hakken een opening hadden. De klemmen werden zover mogelijk opgedraaid en de dopjes werden in de opening geduwd. Dan werd de schaats zorgvuldig op de schoen geschroefd en met een bijgeleverd stiftje werden de dopjes op de hak geslagen. De schaatsen werden vervolgens weer losgeschroefd en de dopjes werden zonder stift nog eens extra vastgeslagen. Zo waren de hakken goed beschermd, heel simpel, maar zeer doeltreffend!

Of andere Duitse schaatsmakers zoals Polar, Stürmer en Gloria ook hakbeschermers op de markt hebben gebracht is mij onbekend.

Annie Broere

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van de Stichting "De Poolster", verzamelkring van schaatsen en winterse objecten, en verschijnt driemaal per jaar.

Abonnement € 23 per jaar, inclusief verzendkosten en de kosten van de jaarlijkse bijeenkomsten.

Misdrukken, bezorgfouten of iets dergelijks a.u.b zo snel mogelijk doorbellen naar:

Anrie Broere, tel. 0316 223081

Redactie-adres

Anrie Broere
Schaepmanstraat 5
6941 CD Didam
acbroere@hetnet.nl

Redactieleden

Anrie Broere (hoofdredacteur)	tel. 0316 223081	email: acbroere@hetnet.nl
Tom Streng (coördinator, redacteur)	tel. 0348 563100	e-mail: tom.streng@planet.nl
Minne Nieuwhof (redacteur)	tel. 0318 420327	e-mail: M.Nieuwhof@hetnet.nl
Marianne van Zuijlen (redacteur, beeldredactie en contactpersoon drukkerij)	tel. 075 6145322	e-mail: marianne@vanzuijlen.demon.nl

Opmaak en druk

Drukkerij De Gans, Amersfoort

Leden bestuur Stichting "De Poolster"

Huib Snoep (voorzitter)	tel. 023 5613848	e-mail: sndoos@xs4all.nl
Robert Koorneef (secretaris)	tel. 0513 622436	e-mail: robertkorneef@kpnplanet.nl
Edith Wassenaar (penningmeester)	tel. 035 6024811	e-mail: t.wassenaar@hetnet.nl
Matthy van Klaveren (commissies)	tel. 0251 241492	e-mail: Matthy.Klaveren@wanadoo.nl
Anrie Broere (lid, contactpersoon KD)	tel. 0316 223081	e-mail: acbroere@hetnet.nl

Ledenadministratie

Edith Wassenaar, Wiardi Beckmanstraat 36, 3762 HA Soest, tel. 035 6024811

E-mail adres De Poolster

Stichting_De Poolster@yahoo.com

Abonnement

Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 23 over te maken op gironummer 4324260 t.n.v. Stichting De Poolster, Wiardi Beckmanstraat 36, 3762 HA Soest. Met vermelding van achternaam abonnee en abonnementsgeld 2005/2006

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 27 – oktober 2006 – moet de kopij **uiterlijk vrijdag 11 augustus 2006** binnen zijn op bovengenoemd redactieadres. Handgeschreven of getypt, platte tekst, dus geen opmaak. Bij voorkeur per e-mail. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld, maar a.u.b. niet op het allerlaatste moment.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publikaties.

